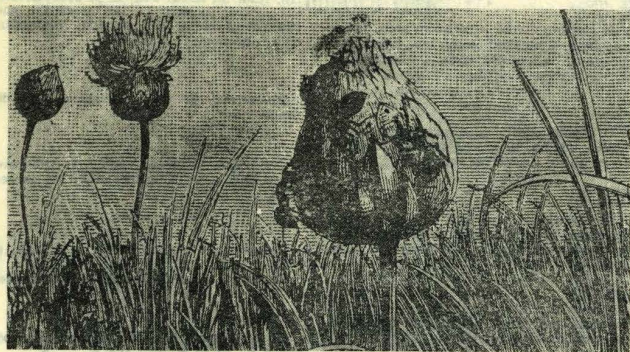

stanislav grochovjak

Objavio je do sada četiri zbirke pesama, dva romana, zbirku pripovedaka, bio je nekoliko godina urednik književnog lista „Savremenik“ („Współczesność“). I uio je, a možda još uvek jeste, glavni predstavnik i vođa pesničke grupe... kako je nazvati? grupe „Savremenika“.

Julijan Piśbóś nazvao je pravac koji u poeziji neguje Grohovjaka (Piśbóś tu ubraja takođe Ruževica, Bjałośevskog, Iredzijskog i druge) — turpizmom (od turpis, turpe — ružan, ružna, ružno). Grohovjak, Iredzijski i drugi primili su taj naziv. Mada se ne bi moglo reći da je ružnoća jedini cilj njihove poezije.

Od 1908. godine do danas nije se mogao održati elan, oduševljenje, tako lako prihvatljivi od svih Poljaka. Stvarnost, realni život ne dozvoljavaju da oduševljenje cveta stalno. Zato je već prvi izraz nezadovoljstva, nezasićenosti onim što se postiglo ili onim što nije ostvareno nakon preloma iz 1936. godine, morao doći u vidu pesmi. A pesimizam ne izrasta samo iz mode, ima uvek dublje korene.

Grohovjak je ern pesnik. Temperamentna, strasna, vrlo sugestivna, njegova poezija može ili da bude prihvaćena, ili da ostane van interesa čitaoca. Sredine nema. Zato je tako zarazno delovala na pesnike „grupe“. Daleko od težnje ka elementarnoj prostoti i sažetosti, ova poezija je već u samom početku imala

baroknih sklonosti, što je u poslednjoj zbirci Grohovjaka, „Ogrozd“ (1963), dovedeno do savršenstva. Uz to, Grohovjak ne krije da svoja nadahnuća crpe iz intelektualnih izvora, iz istorije, iz slikarstva, specijalno iz nadrealističkog slikarstva (mada je njegov postupak daleko od svakog automatizma). Često brutalna, ova poezija je isto toliko sentimentalna. Groteskni elementi nisu dati u lakoj formi, zahtevaju od čitaoca intelektualni napor da bi ovi primetili i praćeni do krajnje poente pesme, jer groteska kod Grohovjaka nema cilj da nasmeje — upravo je najdalje od toga. Svi spoljni elementi, tako vidni u Grohovjakovoj poeziji — barok, groteska, sarkazam, parodija, pomešanost raspoloženja (uzvišenost i krajnja vulgarnost), sve ono čime pesnik svesno stvara efekat haosa — ima isti cilj koji u savremenom evropskom novom talasu ima antitroman ili antidrama. Zato kritičar Jan Bionjski naziva Grohovjakovu poeziju antipoezijom.

Sa takvim ambicijama i sa svojom strasnom prirodnom Grohovjaku je u poeziji težilo. Nije se bez razloga ogledao u kratkoj prozi i u dramu. Zato ostajem pri jednoj svojoj ranjoj tvrdnji da će Grohovjak svoju pravu meru pokazati tek kad se sasvim opredeli za prozu. Zbirka pripovedaka „Narikače“: kratki roman „Trizmus“ potkrepljuju uverenje da je budućnost ovog pesnika u romanu.

JURIJ
ZAVADSKI

uzajamni stvaralački uticaji raznih umetnosti

(Časopis „Pitanja književnosti“ u svom poslednjem broju donosi odgovore na dva pitanja koje je redakcija uputila istaknutim slikarima, vajarima, piscima, pozorišnim rediteljima, filmskim režiserima, glumcima. Pitanja su glasila: U čemu se ispoljava uzajamni stvaralački uticaj različitih vidova umetnosti? koji su najperspektivniji putevi međusobnog stvaralačkog uticaja umetnosti u naše vreme i budućnosti? Ovog puta dorađimo zanimljivo mišljenje Jurija Zavadskog, jednog od najistaknutijih reditelja starije generacije u Sovjetskom Savezu, koji je u svojoj umetničkoj svedočenju metode Stanislavskog i Majerholda.)

Uzajamno delovanje, uzajamno prožimanje, uzajamni uticaji umetnosti je proces koji su u pozorištu svakodnevno zbiva, to je realna suština pozorišta, to je ono u čemu se pozorište ostvaruje. Takav proces se zbiva i razvija se, i u tome je zaloga sadašnjeg i budućeg postojanja pozorišta, uprkos mišljenjima nekih skeptika koji slabo shvataju prirodu umetnosti i više od toga: uticaj pozorišta na ljude ne samo da se neće smanjivati, već će se stalno povećavati. Pozorište je poniklo iz silvanja mnogih umetnosti (reči, igre, muzike, slikarstva) i samo je pomagalo rađanju drugih umetnosti: filma i televizije. Pošto je nastalo iz drugih umetnosti, pošto stoji na granici između „starih“ i „novih“ umetnosti, pozorište će uvek sačuvati svoju neponovljivost i „suverenitet“ blagodaću upravo svojoj sintetičkoj prirodi. Ni jedna umetnost ne sadrži u sebi tako moćne kompleksne sredstva uticaja na čoveka, od kojih je najglavnije — živa čovečija reč, živ „trenutni“ kontakt glumca sa gledaocem.

Često se govori o tome da napredovanjem uloge tehnike nastupa gospodstvo tehnicizma i u ljudskim dušama. Ali, ma kako se tehnika razvijala, ma kako se usavršavalo spolnje, fizičko čovečvo biće, vrednost živog opštenja čoveka sa čovekom nikad neće biti smanjena. Svestrano emocionalno i intelektualno bogatstvo čovečije ličnosti u sodeljstvučinom društvu razvija se pred našim očima i u njemu ogromnu ulogu igra pozorište kao sintetička umetnost, glumeva reč kao umetnost živog odnosa, spektakl kao praznik koji uzdiže čoveka.

Prošla je godina dana od martovskog sastanka rukovodilaca partije i vlade sa predstavnicima

svlačenje pred san

Idemo zajedno
Po toj velikoj unutrašnjosti
Ona u smolastoj
Ja u plavoj haljini
Ona sa jedva
Zelenkastom čelom

I tu će
Kaže
Biti ekser prvi
Tu ćeš obesiti
Citru obeju ruku

A je li taj štiplic
Možda u njima?
Pitam

Ona je gluha na obe crne zvezde

I tu će
Kaže
Biti ekser sledeći
Tu ćeš obesiti
Srebrni veo pluća
A je li ta ruža
Možda u njima?
Pitam

Ona je slepa na oba oštra uha

I tu će
Kaže
Biti ekser za glavu
Vešaj je lako
Kijunom u strop poda

A ja
Ne pitam
Stojim tako beo
Sa krugom kao Krstitelj
Nad žičanim vratom

junaštvo

I opet ti pišem ozbiljno pismo
O junaštvu

A to je znanje golo kao jelen
Sto krvavi — cvekla — na prečistom snegu

A to je mudrost tužna kao seljak
Sto pere noge pred put u bolnicu

A to je samo veliki balon smeđa
Sto se pri kasu pljuska po prašini karavana

A međutim glava
Ta diakava grba
Ima svoj ponos
Kolosalne kugle

Još ju je moguće — pri uništenju — zariti
U topli podrum uplakanih usana

cisti

Više volim ružnoću
Bliže je krvotoka
Reći ako se izlažu zračenju
Ili lučenju

Ona lepi najbogatije forme
Spasava garom
Zidove mrtvačnice
U prozeblot kipova
Unosi zadah mišji

Jer ima na svetu ljudi tako umivenih
Da kada prolaze
Ni pas ne zareži
Iako nisu ni sveti
Ni tih

molitva

Majko božja od Anđela
Majko božja od pauka,
Snežnih jedra smeđa Gospo,
Malo zvono s mindušama,
Majko sa orlovskim perom,
Majko božja kolonijalna
I rudnička i astralna
Što lepršaš na korveti
Na Holandanimu litalici
Ponosita na lafetu
Dugoruka dugovrata
Žltočvrsta uskonoga
Puna ljudi ko Europa
Ručniče naših nadahnuća
O fabriku naših patnji
Na mesecu srpu tankom
Mudra roditeljska zrakla
Kao vrt puna milosti
Makar sitan blezak prospi
Na tamne pesme Grohovjaka

Prevod sa poljskog i beleške:
Petar VUJIĆIĆ

U restoranu Kluba pisaca, kroz koji sam prolazio, odjedared, sasvim neočekivano podiže na mene oči T, dečji pesnik i tvorac odraslih, naravno, epigrama i upita me:

— Da li je to istina da ste napisali autobiografski roman?

Rekao sam da nije, ona se razlažila — po licu se video da se razlažila.

— Bože moj, a pričaju, tako divan autobiografski roman.

I meni samome postade kao što nisam napisao roman. Oprostio sam se s njom vrlo nežno, zahvalno.

Sećam se samo jednog podatka. Još sam sa svih strana slušao, o mom romanu.

Znači, očigledno, hoće da ga zaista napišem, kada veruju na glas, kad sami o tome pričaju. Možda i treba napisati kad to žele savremenici? Uz to jednostavno sugeriraju formu — autobiografski roman... Time se, ugrubo budi rečeno, ispoljava shvatanje karaktera mog pisanja.

Da pokušam?

Baba me je dovela da polažem prijemni ispit u pripremi razred odeske gimnazije „Rišelev“. Sećam se kako smo stajali napolju pod drvećem s koga je padalo lišće. Ono je lebedelo u vazduhu, to žuto-rujevo lišće, činilo se kao da škrpiće lebede pored vas...

Doveli su osim mene još mnoge mališane da polažu ispit. Oni su se rasporedili po grupama, neki su kao ja i baba stajali pod drvećem i naslanjali se na stabla, neki su sedeli na klupama ili stajali kraj njih, neki... obavene ova tri primera! Dobro, neka bude tri — neki su se šetali po dvorištu sa starijom braćom ili očevima — pametni mališani u naočarima punim svetucivih refleksa jeseni, voćnjaka, grada.

Baba nije dovela pisca, već isto tako mališana. On nije video sve ono čega se sada seća pisac. Možda svega toga i nije bilo! Ne, bilo je sve! Bezuslovno je bila jesen i padalo je lišće... Bezuslovno, ono je lebedelo oko mene i škrpićalo jeivicama, kao lađe. I kao lađe, oni su opisivali oko mene krug — dva-tri za okreta spirale — i tihno se spuštalo na asfalt, kraj trotoara, gde ih je već bilo mnogo, čitava potopljena flota. Ponekad je vetar okretao neke od njih drškom na drugu stranu... Ne, sve je to video mališan — ne pisac, pisac se samo seća i dodaje ponešto od drugih uspomena, a ipak je video to onaj mališan koga je dovela baba.

Znači, ona je ipak dovela pisca, pesnika, iako još sasvim malog. U stvari, gde je granica? Gde je on počeo da vidi? Gde je on prosto bio mališan, a zatim odjedared postao pesnik? I toga jutra, — bezuslovno! — on je gledao i video.

ma stvaralačke inteligencije. Za to vreme je utinjeno mnogo. Ipak, kad se govori o praktičnim problemima uzajamnog dejstva umetnosti, onda iskrsava staro pitanje, koje ja ne postavljam prvi, veoma važno što se tiče pozorišta. Pozorište u prvom redu zavisi od književnosti, od dramaturgije. Pozorište ima ogromnu snagu, ali glavna kočnica za njeno korišćenje je odsustvo dobre, prokline dramaturgije. Nedavno su pisci raznih zemalja raspravljali u Lenjingradu o problemima romana. Ja smatram da je nastupilo vreme da se povede širok razgovor o profesionalnim pitanjima dramaturgije.

Teatar je brat književnosti, i on je toga svestan. Meni se čini da je sasvim opravdana saradnja među njima u vidu adaptacija. Mene često prekovreću što se suviše zanosi adaptacijama: Po mom mišljenju, bolja je adaptacija dobrog romana, nego slaba ili prosečna drama. U pozorištu „Moskovski sovjat“ ostvarene su na primer, takve adaptacije, kao „Savest“ po romanu D. Pavlova, „Bitka na putu“ i „Prvo proleće“ (po delima G. Nikolajeva); predstava „Nedogledne daljine“ N. Vite — takode je adaptacija; ostvareno predstavu po romanu B. Poljevoja „Na divljom obali...“ Imam veliki sam — da adaptiram roman Dostojevskog „Zločin i kazna“. Sećam se onih reči koji Dostojevski objašnjava težnju Raskolnikovova da se pokaje: „da se može približiti ljudima“, — jer čovek sam ne može da živi na zemlji. Sovjetsko pozorište nema pravo da daje Dostojevskog onima koji nisu naši prijatelji.

Ruska književnost je uvek bila učiteljica našeg pozorišta, izvor velike tradicije, onog „duhovnog napora“, o kome govori Stanislavski. Ja sam u pozorište došao „iz slikarstva“, učio sam kod slikara Kelina, onog istog koji je bio učitelj Majakovskoga. Imao sam mogućnosti da radim u slikarstvu, da izlažem, ali žudnja za pozorištem bila je jača. A ipak, kao glumac i reditelj, uvek sam u izvesnoj meri ostajao slikar. Osim toga ja mnogo volim muziku. Eto ta, na prvi pogled, sponorna interesovanja, neophodna su mi kao vazduh. Jer reditelj treba potencijalno da bude i muzičar i slikar, on treba da oseća materijal u svim dimenzijama — u boji, svetlosti, zvuku, itd. Bez unutrašnje muzike uopšte nema umetnosti; unutrašnji sluh, unutrašnji vid neophodni su umetniku. Ako treba da shvatimo umetnikov ukus kao što ga je Puškin shvatao — kao „osećanje srazmere i

usklađenosti“, — onda je najtanjaniji vaspitač umetnikovog ukusa muzika. Unutrašnja muzikalnost neophodna je svakom spektaklu, dok „muzika“, koja mehanički prati predstavu, često je čini antiumetničkom, što znači i antiestetičkom.

Ljubav prema muzici pomogla mi je da obnovim režiju Ljermotovičeve „Maskarade“, da stvorim predstavu koja kao da izviru iz muzike i s njom se silva. Čini mi se da je to uspeo.

Uzajamno dejstvo umetnosti, sjedinjenje umetnosti — to je, kako bih rekao, višestruko delovanje na duhovni svet čovekov, delovanje koje je u stanju da prolepa, očisti i osvetli svet. I ovde me beskrajan uzbuđenje jedno pitanje. Mi sada naročito mnogo govorimo o uzajamnom delovanju umetnosti; mi smatramo da one deluju uzajamno jedna na drugu upravo zbog toga što i pored uzajamnog srodstva svake od njih ima svoju specifičku. A specifičnost umetnosti mi ponekad zaboravljam. Galina Sergejevna Ulanova je jednom rekla: „Mi često ponavljamo parolu „Umetnost — masama!“ To je ispravno. Ali: umetnost — masama!“ U stvari, ako govorimo otvoreno, mi često, uzimajući u obzir ispravnu ideju, izdajemo za umetnost ono što nema nikakve veze sa umetnošću. Delo ne postaje umetničko samo zbog toga što je u njega „stavljena“ tačna, čak napredna misao. Delo ne može da postoji bez visoke, napredne, humanističke misli, ali njeno otelovljenje ne zahteva prostu logiku, umovanje, već poricanje u njemu, pesničku mudrost doživljavanja, i umetničko majstorstvo. I smelost Umetnik je dužan sam da iznese, da odstrada, da rodi svoju misao, svoje shvatanje života, a ne da usvoji lekciju, makar i najkorisniju. Da bi se moglo biti umetnik, potrebno je sem umetničkog talenta biti ujedno zrelo, shvatiti misli i osećanja svoga naroda, verovati sebi, biti stvaralački sreo, inače nikakvi pozivi neće mu pomoći da stvori ono što je ljudina potreba, i, osim ovoga, on treba da je duhovno istančan; velika tema se ne dotiče grubim rukama.

Razgovor o uzajamnom dejstvu, o prijateljskom uticaju umetnosti treba da nas sve podseti na to da se zaadaci umetnosti mogu ostvariti samo umetničkim sredstvima. Nije Lenjin uzalud govorio da naš narod zaslužuje pravu, veliku umetnost...